

SERRA

723 MARÇ 2020 • 6,10 €

D'OR

DOROTHEA LANGE FOTOGRAFIA I COMPROMÍS

Jordi Solà Coll

**Gemma Rigau. L'anàlisi apassionada
i rigorosa de la llengua**

David Pagès i Cassú

Isabel-Clara Simó

Esriptora, periodista, lluitadora

Margarida Aritzeta i Jaume Fabre

Salvador Giner, sociòleg i humanista

Joandomènec Ros

Passatge Walter Benjamin

Lluís Muntada

2019: un resum de l'any literari

Joan Josep Isern

Xavier Pla, la veritable veu de Xammar

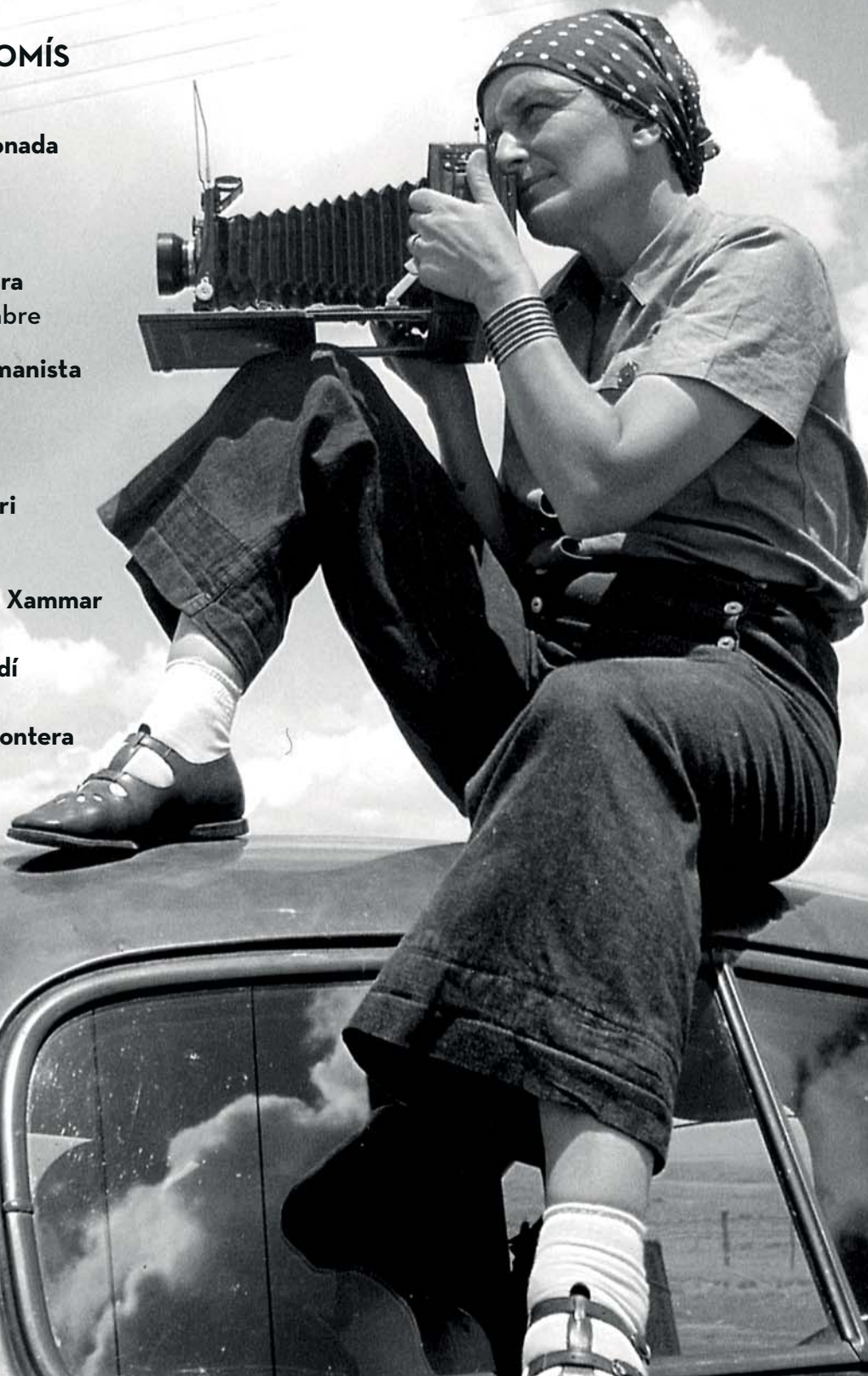
Anna Ballbona

«La hija de un ladrón» als Gaudí

Txell Llorens

Rosa M. Calaf, la mirada a la frontera

Albert Elduque

A portrait of Gemma Rigau, an elderly woman with short brown hair and glasses, wearing a dark blue quilted jacket. She is standing outdoors in front of a building with a blurred background of trees and parked motorcycles. The text is overlaid on the right side of the image.

«Aviat em vaig adonar que l'estudi de la llengua era molt més interessant del que m'havia imaginat i que les llengües poden ser analitzades des de molts aspectes.»

GEMMA RIGAU

L'anàlisi apassionada i rigorosa de la llengua

per David Pagès i Cassú

Fotos: Luis Muñoz

Gemma Rigau nasqué a Banyoles a final de l'any 1948. La capital del Pla de l'Estany ha estat —i és— una ciutat prolífica en lingüistes, cosa que ve de lluny: la primera gramàtica de la llengua catalana de què tenim notícia és obra d'un banyolí: Josep Ullastre i Llopis, eclesiàstic nascut el 1690.

Lingüista i professora, es doctorà en filologia romànica a la Universitat de Barcelona (UB). Ha exercit la docència a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). El 2018-2019 fou el seu darrer curs acadèmic com a professora. Si cada curs fos un solc, n'hauria obert quarantaset. I en continuarà obrint perquè, des del dia 1 de setembre, és professora emèrita de la susdita universitat. En aquesta nova etapa continuarà dirigint les tesis doctorals de les seves becàries, estudiant sintaxi catalana, participant en projectes del Centre de Lingüística Teòrica i, si és convenient, també en algunes assignatures.

L'any 2002 s'incorporà a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), de la qual fou vicepresidenta des del 2010 fins al 2014. I des del 2004 és la presidenta de la Comissió de Gramàtica.

Al llarg de la seva trajectòria professional ha publicat diferents obres i ha obtingut reconeixements diversos; els darrers, la Creu de Sant Jordi i un dels Premis Ateneu Barcelonès de l'edició d'enguany.

Gemma Rigau estava casada amb el professor Joaquim Garriga (1945-2018), catedràtic de la Universitat de Girona (UdG), especialista en temes d'art renaixentista a Europa, especialment a Itàlia i Catalunya.

El seu pare, Antoni M. Rigau, cronista honorari de la ciutat de Banyoles, recordava, en un article publicat en el número 791 de la revista local, el gener de 1991, la conferència que hi impartí Pompeu Fabra l'any 1932. També, amb motiu del 50è aniversari de la mort del Mestre, en demanava el nom d'una plaça...

Efectivament, Pompeu Fabra, quan era president de l'entitat catalanista Palestra, va venir a Banyoles a impartir una de les conferències que feia per tot el territori. En realitat, l'any 1968, l'Ajuntament de la ciutat va acordar posar el nom de Pompeu Fabra a una plaça, però no va ser un fet fins ja encetat aquest segle.

Vostè estudià a la Universitat de Barcelona, on es doctorà en filologia romànica (1979). La seva tesi obrí camí en la sintaxi supraoracional i la lingüística textual...

Vaig estudiar filosofia i lletres a la UB. Em vaig inclinar pels estudis de literatura, però aviat em vaig adonar que l'estudi de la llengua era molt més interessant del que m'havia imaginat i que les llengües poden ser analitzades des de molts aspectes. Així doncs, em vaig decantar per la lingüística. La tesi doctoral la vaig centrar en l'estudi dels aspectes sintàctics i semàntics que depassen la frase, és a dir, en els aspectes gramaticals del discurs o text. Aleshores era un camp poc fressat.

Pensant en els gairebé cinquanta anys de docència a la Universitat Autònoma de Barcelona, de quines coses està més satisfeta?

Estic satisfeta dels alumnes que he tingut, especialment dels doctorands i becaris que em van escollir com a directora de la seva tesi doctoral. A les classes sempre m'he sentit respectada i ben acollida. I estic molt contenta dels col·legues dels departaments de Filologia Catalana i de Filologia Espanyola de la UAB, i molt especialment dels membres del grup de recerca que formem, des dels anys vuitanta, el Centre de Lingüística Teòrica. Treballar en equip ens ha permès créixer i donar a conèixer internacionalment les nostres investigacions sobre el català i les altres llengües romàniques. I no cal dir que agraeixo que la UAB, des de l'inici, hagi tingut per eixos fonamentals la docència i la recerca d'excel·lència, cosa que ens ha facilitat poder orientar la investigació segons els nostres interessos i formar equips de treball i grups de recerca eficients.

Un balanç molt positiu...

Sí, però al mateix temps dol molt comprovar que situacions que ja donàvem per superades, com ara l'estat precari de molts dels professors universitaris, hagin reaparegut. La situació dels antics professors no nume-

raris (els PNN), que ja formava part del record, fa temps que la pateix una part del personal docent i investigador. I un fet molt greu que tots denunciem: no hi ha prou renovació generacional en les universitats catalanes, i no perquè no hi hagi joves preparats. N'hi ha més que mai. Si el finançament de les universitats no millora, si no s'incrementa la inversió en coneixement, si no es donen oportunitats als professionals joves, si les beques per a estudiants en lloc d'augmentar minven, aleshores l'educació superior perdrà tot el prestigi que tracta de mantenir perquè no podrà complir —ho sabem prou bé— els objectius i els deures que té com a sistema públic. Tant de bo els esforços per revertir la situació actual no s'aturin ni s'alenteixin, tant de bo que la qualitat de la docència s'afini cada vegada més i no s'afebleixi. I tant de bo que la recerca a les nostres universitats sigui cada cop més robusta i capdavantera, i que es pugui transferir i difondre a la societat sense perdre mai l'entusiasme.

Digui'ns dues o tres idees o qüestions principals que voldria que els centenars d'alumnes que ha tingut, al llarg de tots aquests anys, s'haguessin emportat de les seves classes.

Com a tots els meus col·legues, m'agradaria haver sabut despertar en algun moment l'interès dels estudiants, haver sabut atiar-los la curiositat, les ganes de saber més, de treballar amb rigor. I tant de bo hagin pogut aprendre de nosaltres alguna cosa bona de les que no tenen a veure amb la matèria del curs, perquè ja sabem que les actituds no s'ensenyen: s'encomanen. Seria molt bonic poder creure que amb les nostres aportacions hem col·laborat (encara que només sigui una mica) a fer ciutadans més cultes, més preparats, més capaços de construir una societat cada vegada més equilibrada, més justa.

També s'ha dedicat a la recerca. En què ha centrat els seus esforços?

A la universitat, docència i recerca s'han de donar la mà si volem ensenyaments de qualitat. He fet aportacions en diverses línies de recerca, començant per la gramàtica del discurs, la sintaxi del català i les llengües romàniques. Des de fa uns anys, m'he centrat sobretot en l'estudi de la microvariació sintàctica, és a dir, en l'estudi de fenòmens sintàctics del català que presenten variació dialectal. L'estudi de la diversitat sintàctica que ofereixen els dialectes d'una llengua ens permet de comprendre millor les propietats de la llengua i els principis que determinen els límits de variació en l'estructuració de les frases.

Des del 2004 és la presidenta de la Comissió de Gramàtica de la Secció Filològica de l'IEC, càrrec des del qual ha contribuït a la culminació de la nova gramàtica de l'IEC.

Realment ha estat un honor i una responsabilitat treballar en la primera gramàtica institucional de la llengua catalana. La *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra (1918) era una obra d'autor que l'IEC va fer seva i va publicar-ne set edicions. L'actual *Gramàtica de la llengua catalana* és una obra de l'IEC. Això vol dir que no hi ha intervingut només la Comissió de Gramàtica de la Secció Filològica, sinó tota la secció i, al final del procés, tot el ple de l'IEC. També ha estat d'un gran ajut poder comptar amb la col·laboració d'experts externs a la institució.

Com l'ha viscuda, aquesta experiència?

He de dir que he passat per tots els estats d'ànim, però sense perdre mai del tot les ganes d'arribar a bon port. La manera de treballar de la Secció Filològica és diferent de la que tenim a la universitat, on pots fer la recerca sol —tot i que cada vegada és menys habitual— o amb un equip amb el qual comparteixes no solament els objectius, sinó també l'enfocament teòric i la metodologia. En el cas de les comissions de treball de la Secció Filològica, l'equip està format per membres de diferents

procedències, formació i concepcions del que ha de ser una gramàtica o un diccionari. El grup et ve donat i t'hi has d'entendre. Això fa que a vegades hi hagi tensions, però també fa que les anàlisis i les opinions s'hagin d'argumentar bé per aconseguir convèncer els companys o que hakis de ser prou obert i generós per adonar-te que les propostes dels altres poden ser més encertades que les teves. Aquest fet causa també que es treballi lentament, però és realment enriquidor.

Com valora la resposta que ha tingut la nova gramàtica per part de la societat?

La polèmica és consubstancial a les reformes normatives. En el cas de la *Gramàtica de la llengua catalana* això també es compleix, afortunadament. Ha rebut crítiques positives i crítiques negatives. Dic «afortunadament» perquè això indica un interès viu per la llengua i mostra que en aquest punt, si més no, som una comunitat lingüística «normal». Alguns professionals de la llengua admeten que la gramàtica de l'IEC com a obra descriptiva és digna d'atenció, que conté anàlisis innovadores i interessants, però afirmen que com a obra normativa és perillosa per als usuaris no especialistes perquè creuen que dona massa informació descriptiva. Esperem que amb les dues gramàtiques que l'IEC ha tret a partir d'aquesta primera obra —la *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (2018) en línia i la *Gramàtica bàsica i d'ús* (2019)— els usuaris se sentin ben acomboiats.

D'altra banda, hi ha els professionals de la llengua que consideren que la *Gramàtica* havia d'haver propugnat més canvis, que en alguns aspectes és poc atrevida...

Aquí cal tenir present que es tracta d'una obra consensuada i que una gramàtica normativa no pot anar davant dels parlants, que ha de tenir en compte els usos consolidats, però sense deixar de ser una eina útil, moderna. Com va dir Joan Solà, codirector d'aquesta obra, a la seva

última lliçó a la UB, «hem volgut que aquesta gramàtica sigui una gramàtica per a les generacions que pugen. En definitiva, són ells el futur de la llengua».

Què li diria a una persona que digués que «el català és molt difícil»?

No hi ha cap llengua que sigui més difícil que una altra si s'adquireix en la infantesa, com a primera llengua. Les dificultats arriben quan hem d'aprendre de grans una llengua que és d'una família lingüística allunyada de la nostra llengua materna (o de les llengües maternes, en el cas dels bilingües). Per a un adult catalanoparlant, aprendre una altra llengua romànica, com ara el portuguès, segurament li serà més fàcil que aprendre el basc, que presenta una morfologia i un ordre sintàctic diferents del romànic. En aquest cas, hi haurà d'invertir més temps i esforços, però no pas perquè el basc sigui difícil, sinó perquè els adults ja no estem en condicions d'aprendre una llengua com l'aprenen els petits. La capacitat lingüística dels humans ens permet, quan som infants, adquirir qualsevol llengua de manera inconscient i sense esforç. Esdevenim parlants de la llengua amb què entrem en contacte, de la llengua del nostre entorn, sigui la que sigui.

Ens fixem molt en la quantitat de parlants, però ens fixem prou en la qualitat de la llengua?

És cert que en general no donem prou importància a la qualitat del català que parlem. Hi ha força persones que no gosarien parlar el castellà o l'anglès amb la descordança amb què parlen el català. Alguns tertulians fa anys i panys que intervenen en programes en català sense canviar cap de les expressions i de les construccions acastellanades que fan servir sense cap mirament. Sobretot els professionals que utilitzem la llengua en públic, sigui un gran auditori o el d'una classe reduïda, hem de ser acurats en l'ús del català com ho som en el de les altres llengües que parlem. Si no fem servir els registres adequats

“

La polèmica és consubstancial a les reformes normatives. En el cas de la *Gramàtica de la llengua catalana* això també es compleix, afortunadament.

No hi ha cap llengua que sigui més difícil que una altra si s'adquireix en la infantesa, com a primera llengua.

Hauria de ser possible assegurar el futur del català (i de les altres llengües peninsulars) sense un estat propi, però la història i l'experiència ens mostren com arriba a ser de difícil que pugui ser així. No hi ha voluntat per part de l'Estat espanyol de vetllar per les llengües que no siguin el castellà.

L'existència de diferents administracions autonòmiques en els territoris de parla catalana no facilita la interrelació.

”

quan toca, si no fem servir les paraules i les frases fetes de la nostra llengua, donem a entendre als joves i als nous que el català no mereix respecte, que és una llengua d'estar per casa. Podem millorar l'ús del català parlant-lo d'entrada a les persones a qui ens dirigim (i si no ens entenen ja canviarem de llengua) i amb els que sabem que l'entenen encara que no el parlin. Però també hem de vigilar la qualitat de la nostra parla i evitar interferències lingüístiques.

Anà a declarar al Suprem per explicar si estava mal traduïda al castellà la frase: «El dia 1 d'octubre del 2017 s'ha de celebrar el referèndum d'autodeterminació de Catalunya...»

Hi vaig anar com a perita en nom de l'Institut d'Estudis Catalans. L'advocat defensor del conseller Joaquim Forn, Xavier Melero, havia demanat un dictamen a la Secció

Filològica sobre la traducció al castellà que el servei de traducció del Tribunal Suprem havia fet de la primera frase d'un informe de la Comissaria General d'Informació dels Mossos d'Esquadra dirigit als seus superiors. Tenia clar que hi anava per col·laborar amb la defensa del conseller d'Interior de la Generalitat de Catalunya. Estava tensa perquè no és fàcil parlar de gramàtica en aquell context, però la veritat és que em van deixar dir i em van escoltar. Una altra cosa és el cas que en van fer els jutges.

Es pot preservar la llengua en el futur sense disposar d'un estat propi?

Ara fa justament quaranta anys un manifest de la revista «Els Marges» alertava sobre la necessitat de disposar d'estructures polítiques que permetessin assegurar la supervivència de la llengua. En teoria, hauria de ser

“

Agraeixo que la UAB, des de l'inici, hagi tingut per eixos fonamentals la docència i la recerca d'excel·lència.

La situació dels antics professors no numeraris (els PNN), que ja formava part del record, fa temps que la pateix una part del personal docent i investigador.

No hi ha prou renovació generacional en les universitats catalanes, i no perquè no hi hagi joves preparats. N'hi ha més que mai.

Seria molt bonic poder creure que amb les nostres aportacions hem col·laborat (encara que només sigui una mica) a fer ciutadans més cultes, més preparats, més capaços de construir una societat cada vegada més equilibrada, més justa.

A la universitat, docència i recerca s'han de donar la mà si volem ensenyaments de qualitat.

”

possible assegurar el futur del català (i de les altres llengües peninsulars) sense un estat propi, però la història i l'experiència ens mostren com arriba a ser de difícil que pugui ser així. No hi ha voluntat per part de l'Estat espanyol de vetllar per les llengües que no siguin el castellà. Per què els canals de televisió catalans, gallecs o bascos no es poden veure fàcilment a tot Espanya? Per què no s'ofereixen classes per a aprendre aquestes llengües a les escoles i instituts de tot Espanya? Per què la presència de cursos de les llengües que no són el castellà és tan minsa a l'Institut Cervantes?

Tenim prou present que la llengua catalana no es parla únicament al Principat, sinó també a molts altres llocs de l'Estat? Hi ha prou relació entre territoris? Què es podria fer per a millorar-ne la connexió?

L'existència de diferents administracions autonòmiques en els territoris de parla catalana no facilita la interrelació. Si l'Estat espanyol fos respectuós amb les llengües i les cultures, seria més fàcil que les administracions treballessin conjuntament. Amb tot, hi ha organismes públics en què col·laboren la Generalitat de Catalunya, el Govern de les Illes Balears i, en algunes qüestions, la Generalitat de València, com ara l'Institut Ramon Llull, que difon a l'exterior la llengua i la cultura catalanes. Però falta més implicació i col·laboració entre els diversos territoris, la relació dels quals ha de ser de respecte mutu i de complicitat. Aquesta és la via.

El poeta Joan Salvat-Papasseit deia: «Hi ha oficis que són bons perquè són de bon viure.» Els de lingüista i docent han estat —i són— uns bons oficis per a la professora Gemma Rigau.